

Ανιχνεύοντας το παρελθόν με το βλέμμα στο μέλλον, μισό αιώνα μετά το 1968: κριτικές προσεγγίσεις

γράφει ο ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΖΑΡΕΛΛΑΣ*

«Τρέξε σύντροφε, ο παλιός κόσμος είναι πίσω σου»

(σύνθημα του Μάη του 1968)

Αποτελεί κοινότυπη και συχνά οδυνηρή διαπίστωση ότι ο χρόνος περνά τόσο γρήγορα που οι άνθρωποι αδυνατούν να συνειδητοποιήσουν το πέρασμά του. Το παρελθόν όσο μακρινό και αν είναι, διατηρεί πάντοτε το ίχνος του στο παρόν και με αυτή την έννοια επηρεάζει εν μέρει και το μέλλον. Αν αυτή η διαλεκτική του χρόνου ισχύει για τις ζωές των μεμονωμένων προσώπων, πώς θα μπορούσε να μην συμπυκνώνει και την πορεία του κοινωνικά βιωμένου χρόνου, δηλαδή της ιστορίας;

Η τάση των ανθρώπων ως δρώντων υποκειμένων, μπροστά σε ένα δυστοπικό παρόν και ένα αβέβαιο μέλλον, να νοσταλγούν και να εξιδανικεύουν το παρελθόν, αντανακλάται συχνά και στον τρόπο που η κριτική-επαναστατική σκέψη προσλαμβάνει τις μεγάλες καμπές της ιστορίας. Σε συνθήκες κινηματικής άπνοιας και γενικευμένης απαισιοδοξίας η στροφή προς το παρελθόν, αν υπερβεί αυτήν ακριβώς την εξιδανίκευ-

ση και σταθεί με προσοχή στη μελέτη περασμένων επαναστατικών γεγονότων, επιτρέπει την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για το μέλλον, διασώζοντας ουσιαστικά την ιστορική μνήμη.

Έχουν περάσει πενήντα χρόνια από την εξέγερση του παρισινού Μάη και γενικότερα του 1968, μιας χρονιάς που συμπύκνωσε πολύμορφα κινήματα και εξεγέρσεις σε όλο τον πλανήτη. Αντιιμπεριαλιστικοί αγώνες, φοιτητικά κινήματα, άγριες εργατικές απεργίες, παρά τις διαφορές τους συγκροτούν μια ολότητα ανατρεπτικών γεγονότων που, αν και δεν κατάφεραν τελικά να ανατρέψουν το καπιταλιστικό σύστημα, άφησαν αναμφίβολα το στίγμα τους στην ιστορία.

Στη μετάβαση από τον μεταπολεμικό συσχετισμό δυνάμεων και τον φορντικό καπιταλισμό στη νέα μορφή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και του επαναπροσδιορισμού των κοινωνικών σχέσεων και ευρύτερα του αστικού πολιτισμού, ξεσπά το 1968 ως τομή και ως απόπειρα υπέρβασης των αντιφάσεων της καπιταλιστικής κοινωνίας, ως η πρώτη και συνάμα η τελευταία σημαντική εξέγερση των τελευταίων δεκαετιών που αμφισβήτησε την ολότητα των καπιταλιστικών σχέσεων.

Η εξέγερση συμβαίνει στο κατώφλι της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας

**Δρ Πολιτικής Κοινωνιολογίας -
Συγγραφέας**

του 1970, κρίση που η αστική τάξη μπόρεσε να υπερβεί πολιτικά, μέσα από την επιβολή των νεοφιλελευθέρων αναδιρθρώσεων που αποτελούν ακόμα το παρόν μας. Η καταστολή, η ήττα και εν μέρει η ενσωμάτωση της εξέγερσης του 1968 δεν ακυρώνει τη σημασία της ως ιστορικού γεγονότος, η κριτική προσέγγιση του οποίου κρίνεται επιτακτική για τη σύγχρονη μαρξιστική σκέψη και θεωρία, πάντα με στόχο την άντληση πολύτιμων συμπερασμάτων για το μέλλον.

Σε αυτό το πνεύμα, το 8ο τεύχος των *Τετραδίων Μαρξισμού* περιλαμβάνει αφιέρωμα στο 1968 με μια σειρά από άρθρα της εποχής και σύγχρονες κριτικές προσεγγίσεις σε διάφορα πεδία, με στόχο να συμβάλει στην κατανόηση και την υπέρβαση του παρελθόντος. Εμμέσως πλην σαφώς, ένα βαθύτερο ερώτημα με διαφορετικές ασφαλώς προσεγγίσεις και απαντήσεις, που διαπερνά και διασυνδέει ωστόσο τα κείμενα του αφιερώματος, είναι αυτό της παρουσίας αλλά και της απουσίας του Μαρξ στο εξεγερμένο Παρίσι του 1968.

Το αφιέρωμα ξεκινά με ξενόγλωσσα κείμενα γραμμένα στο πνεύμα εκείνης της εποχής από στοχαστές, αλλά και πρωταγωνιστές των γεγονότων. Το κείμενο του **Γκαροντί** (Garaudy) πραγματεύεται τα στάδια συνειδητοποίησης των φοιτητών ως πρωταγωνιστών του Μάη αναζητώντας την ταξική θέση τους. Σκοπός είναι να επαναπροσδιορίσει τη σχέση προλεταριάτου-φοιτητών μέσα από την ανάλυση των νέων στοιχείων του καπιταλισμού (επιστήμη ως άμεση παραγωγική δύναμη, γενική διάνοια κτλ.), ώστε να αντιμετωπίσει τόσο τις απόψεις εκείνων που απορρίπτουν τον κομβικό ρόλο της εργατικής τάξης, όσο και να διαφοροποιηθεί εν μέρει τουλάχιστον από την αρνητική-καχύποπη στάση του κομμουνιστικού κόμματος απέναντι στο Μάη.

Ο **Αλτουσέρ** (Althusser) στο γράμμα του προς την Ιταλίδα δημοσιογράφο Μ. Ματσόκι προσπαθεί να κατανοήσει τη σημασία του συμβάντος του γαλλικού Μάη για την επαναστατική προοπτική των αναπτυσσόμενων χωρών της Δύσης,

έτσι ώστε να διαμορφώσει χρήσιμα συμπεράσματα για την τακτική και τη στρατηγική ενός επαναστατικού κόμματος. Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύει και συζητά τη σύντομη και «διάφωνη» συνάντηση του φοιτητικού κινήματος με την εργατική τάξη, αλλά και την εκδήλωσή της ως απόστασης μεταξύ των ουτοπικών ελπίδων των φοιτητών και των άμεσων αιτημάτων των Γάλλων εργαζομένων. Επιπλέον, στο κείμενο αυτό ο Αλτουσέρ προσπαθεί να ορίσει το φοιτητικό κίνημα αναζητώντας τις πολιτικές και οικονομικές του καταβολές αλλά και τις ιδεολογικές του επιρροές, εγείροντας ταυτόχρονα το ερώτημα για το πώς είναι δυνατόν να συνδεθεί οργανικά το φοιτητικό με το εργατικό κίνημα.

Τα επόμενα δύο κείμενα έχουν μια ξεχωριστή οργανική σύνδεση. Πρόκειται για ένα μικρό απόσπασμα-ιστορικό ντοκουμέντο από το ημερολόγιο του **Ντούτσκε** (Dutschke), επαναστάτη-διανοούμενου και ηγετικής μορφής του γερμανικού 1968, στην οποία καταγράφει την εμπειρία του από μία συνάντησή του με τον Λούκατς (Lukacs) το 1966. Το επόμενο κείμενο του **Βολφ** (Wolf) πραγματεύεται ακριβώς τη σχέση ανάμεσα στον Ντούτσκε και τον Λούκατς και το πώς ο πρώτος επικαιροποίησε τη λουκατσιανή σκέψη υπό το φως των τεχνολογικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων του μεταπολεμικού καπιταλισμού. Μέσα από το άρθρο αναδεικνύεται η καινοτόμος και ριζοσπαστική σκέψη του Ντούτσκε που πιστή στο μαρξικό πνεύμα δεν αναμασά μηχανιστικά τις μαρξιστικές παραδοχές. Αντίθετα, συσχετίζοντας την επαναστατική κρίση του 1917-23 με εκείνη της δεκαετίας του 1960, ο Ντούτσκε στοχάζεται πάνω στο σύγχρονο επαναστατικό υποκείμενο, στη διαλεκτική υποκειμενικών-αντικειμενικών συνθηκών στον σύγχρονο καπιταλισμό, στο περιεχόμενο και τη μορφή του κόμματος, με συνειδητό στόχο την αναζήτηση του δρόμου προς την κομμουνιστική χειραφέτηση.

Στη συνέχεια του αφιερώματος, ο **Γιώργος Ρούσης** μελετά τα συνθήματα του γαλλικού Μάη, με στόχο να προσδι-

ορίσει το περιεχόμενο του κινήματος. Ο Ρούσης αναδεικνύει μέσα από την ταξινόμηση των συνθημάτων το γεγονός της σαρωτικής κριτικής της καπιταλιστικής κοινωνίας ως ολότητας και των σύγχρονων πτυχών της: καταναλωτισμός, χρήμα, εμπόρευμα. Ταυτόχρονα τονίζεται η κριτική του Μάη στον ρεφορμισμό και η ανάδειξη του επαναστατικού δρόμου. Το άρθρο ολοκληρώνεται με την κριτική παράθεση του ρόλου του κομμουνιστικού κόμματος απέναντι στο Μάη, ενώ τονίζεται η δυνατότητα άντλησης συμπερασμάτων από την ήττα της παρισινή εξέγερσης με την προϋπόθεση ενός συνειδητού φορέα που υπερβαίνει σε συνθήκες γενικευμένης αποξένωσης την αυθόρμητη συνείδηση.

Ο **Χρήστος Νάτσος** στο άρθρο του επικεντρώνεται στον απόηχο της αντανάκλασης του Μάη στη θεωρία και στις διάφορες σχολές που διεκδίκησαν την κυριαρχία στο πεδίο της ερμηνείας του. Με συνοπτικό και μεστό τρόπο ο Νάτσος διακρίνει δύο βασικές σχολές ερμηνείας του Μάη: την ελευθεριακή και τη μαρξιστική με σημείο αντιπαράθεσης το χαρακτήρα και το υποκείμενο της εξέγερσης. Παρουσιάζεται κριτικά η προσέγγιση του Καστοριάδη και η απόρριψη της εξέγερσης ως προλεταριακής λόγω της ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης. Στη συνέχεια, αναδεικνύονται οι

διαφορές της καστοριαδικής θεώρησης με εκείνη της Καταστασιακής Διεθνούς που προτάσσει τον ηγετικό ρόλο του προλεταριάτου επιρρίπτοντας τις ευθύνες για την ήττα στην αλλοτρίωση της νεολαίας. Τέλος αναλύεται η μαρξιστική προσέγγιση μέσα από το έργο του Μπενσαϊντ (Bensaïd) που αντιλαμβάνεται τον χαρακτήρα της εξέγερσης ως τομή σε μια στιγμή μετάβασης σε ένα νέο καπιταλιστικό μοντέλο, αλλά και του Μπαντιού (Badiou) που, αν και αποπειράται να δώσει μια ερμηνεία μέσα από την έννοια του συμβάντος, δεν μπορεί να υπερβεί τις αντιφάσεις των άλλων σχολών.

Αναζητώντας τη σχέση των οικονομικών κρίσεων και της εξέγερσης του 1968 και πιο συγκεκριμένα το υλικό υπόβαθρο της αναγκαιότητας της επαναστατικής στιγμής, ο **Μάνος Σκούφογλου** μελετά τη μαρξιστική ερμηνεία της θεωρίας των μακρών κυμάτων και τις πολιτικές της συνέπειες μέσα από τη θεωρία και πρακτική του μαρξιστή οικονομολόγου Μαντέλ. Ο συγγραφέας αναλύει τη γενεαλογία και την εννοιολογική ανάπτυξη της θεωρίας των μακρών κυμάτων ως συνδυασμού εμπειρικών και θεωρητικών παραδοχών. Καταδεικνύεται η σημασία του Μάη στο ερμηνευτικό σχήμα των μακρών κυμάτων, ως σημείο τομής και μετάβασης ανάμεσα

στο μεταπολεμικό κύμα ανάπτυξης και το επερχόμενο κύμα ύφεσης, ενώ τονίζεται η οργανική σχέση θεωρίας και επαναστατικής στρατηγικής στο έργο του Μαντέλ.

Στη συνέχεια του αφιερώματος ακολουθούν δύο κείμενα που θίγουν το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας και αναζητούν τον πολιτικό-κοινωνικό χαρακτήρα των εξεγέρσεων και των κινημάτων του 1968.

Ο **Παναγιώτης Σωτήρης** μελετά τον μακρύ ιταλικό Μάη σε συνάρτηση με τους μετασχηματισμούς του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και την επίδρασή τους στην πάλη των τάξεων. Στο άρθρο αναλύονται οι νέες μορφές συγκρότησης και (αυτο)οργάνωσης της εργατικής τάξης, η ιδιαιτερότητα της ιταλικής περίπτωσης και ο καθοριστικός ρόλος του ρεύματος του εργατισμού. Στη συνέχεια, οι ταξικοί αγώνες σχετίζονται με τις πολιτικές αποκρυσταλλώσεις τους, μέσω της ανάδυσης νέων κομματικών σχηματισμών και των μετατοπίσεων στο Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Ο συγγραφέας θεωρεί πως παρά την ολοκλήρωση του κύκλου των ταξικών αγώνων με την ήττα της εργατικής τάξης, ο ιταλικός Μάης διατηρεί την αξία του ως πειραματικό-παιδαγωγικό εργαστήριο άντλησης συμπερασμάτων για τη σύγχρονη επαναστατική θεωρία και πράξη.

Στο άρθρο του ο **Δημήτρης Γρηγορόπουλος** εκκινεί από την κλασική ανάλυση της επαναστατικής κατάστασης από τον Λένιν την οποία χρησιμοποιεί ως ερμηνευτικό σχήμα, δίκως όμως να την ανάγει σε υπερϊστορικό πρότυπο. Στη συνέχεια, ο συγγραφέας αναλύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της επαναστατικής κρίσης του Μάη του '68, συσχετίζει διαλεκτικά την κρίση κορυφών της αστικής τάξης με την κίνηση των μαζών και μελετά τη συγκεκριμένη μορφή της σχέσης αυθόρμητου-συνειδητού στην παρισινή εξέγερση. Τέλος, ο Γρηγορόπουλος αναδεικνύει την απουσία της επαναστατικής πρωτοπορίας ως σημαντικό παράγοντα της ήττας του Μάη, γεγονός όμως που δεν αναιρεί τη σημασία του ως επαναστατικής κατάστασης που

διέψευσε την αστική αλαζονεία περί αιώνιας κοινωνικής ειρήνης.

Το αφιέρωμα ολοκληρώνουν δύο επεξεργασίες που αναζητούν την επίδραση του 1968 στο πεδίο του πολιτισμού και της κουλτούρας. Στο κείμενο του **Δημήτρη Λένη** αναλύονται οι αλλαγές της δεκαετίας του 1960 στον κινηματογράφο. Ο συγγραφέας εκκινεί από τη μελέτη των επαναστατικών πρωτοποριών του 1920 με κύριο ερμηνευτικό σχήμα την αλληλεπίδραση πολιτικής-τέχνης και τη συσχέτιση των τεχνικών και κοινωνικο-πολιτικών εξελίξεων. Στη συνέχεια, καταδεικνύεται η κληρονομιά του Μάη στον κινηματογράφο, τόσο ως μορφή όσο και ως περιεχόμενο και ο αντιφατικός τρόπος που εκείνη ενσωματώθηκε. Δίνεται έμφαση στη μετατόπιση της καλλιτεχνικής παραγωγής από το πολιτικό στο προσωπικό και συχνά κενού νοήματος σινεμά και στη διατήρηση κάποιων ριζοσπαστικών κινηματογραφικών τεχνικών σε άλλο πλαίσιο.

Η **Ηρώ Μανδηλαρά** και ο **Σπύρος Ποταμιάς** αναμετρούνται κριτικά με το ρεύμα των καταστασιακών και θέτουν ως υπόθεση εργασίας αν εκείνο αποτελεί όντως συνέχεια της μαρξιστικής παράδοσης ή αν αντίθετα συγκροτείται ως αμάλγαμα των επεξεργασιών του Μπογκντάνοφ και καλλιτεχνικών ρευμάτων διαφόρων πτυχών, σύγχρονων και παλαιών. Οι συγγραφείς καταδεικνύουν την αποσπασματικότητα της καταστασιακής κριτικής, αποδεικνύουν την αντίθεσή της με την υλιστική μεθοδολογία της μαρξικής κριτικής, ενώ προσδιορίζουν τα εκλεκτικιστικά και ιδεαλιστικά στοιχεία του καταστασιακού ρεύματος ως προπομπούς της μεταμοντέρνας αντίληψης και αισθητικής.

Στο παρόν αφιέρωμα τα *Τετράδια Μαρξισμού* φιλοδοξούν μέσω της κριτικής μελέτης του 1968 ως πολύμορφου κινήματος αμφισβήτησης της αστικής εξουσίας και του καπιταλιστικού τρόπου ζωής, να συμβάλουν στη σύγχρονη επαναστατική θεωρία, συνεισφέροντας στη συνειδητή αντιπαράθεση με την ολότητα του υπάρχοντος καπιταλιστικού συστήματος. **Τ**